
Глиняний посуд з Карантинної бухти: склад, специфіка, контекст (за матеріалами підводних досліджень акваторії Херсонеса Таврійського 2009 року)

Подано результати підводних археологічних досліджень Карантинної бухти (м. Севастополь, АР Крим, Україна), проведених автором 2009 року. Розглянуто шляхи надходження, загальний стан і контекст виявлення фрагментів глиняного посуду у водах бухти та чинники, які впливають на ці процеси. Опубліковано різночасові знахідки фрагментів, виявлених у акваторії Херсонеса Таврійського.

Ключові слова: археологічна керамологія, підводна археологія, кераміка, глиняний посуд, Україна, Херсонес Таврійський, Карантинна бухта.

2009 року було проведено підводну археологічну експедицію Департаменту підводної спадщини України Інституту археології НАН України в акваторії Херсонеса Таврійського, а саме – в акваторії Карантинної бухти (Рейда та ін., 2010, с. 360).

Карантинна бухта розташована в межах Південно-Західного Криму та, у свою чергу, на території Гераклеїського півострова. Бухта простягається в напрямку з півночі на південь і включена до складу порту Севастополь. Вона розміщується на південь від входу до Севастопольської бухти. Західний бік Карантинної бухти безпосередньо прилягає до Херсонеського городища. Сама бухта утворилася внаслідок тектонічної діяльності в місці одного з порівняно значних скельних розломів. Північні частини її східного й західного берегів є досить урвистими й складаються з місцевих скельних порід, що характеризуються відносною м'якістю й високою крихкістю.

Бухта вдається в берег на 8 кбт на SSW від мису Костянтинівський. Півострів, що виступає з її східного берега, ділить бухту на дві

умовні частини: північну й південну. Друга, що відрізняється вузькістю й звивистістю, зазнала сильного антропогенного впливу в новітній час.

Максимальні глибини (поблизу входу в бухту) становлять 16 м. Глибини по фарватеру – 10-14 м. Глибина перед входом до бухти складає близько 20-22 м.

Північне узбережжя Чорного моря сформоване пізніше південного внаслідок повільного широтного опускання, що викликало затоплення значних суходільних просторів (Геологія..., 1982, с. 83). Рельєф Гераклеїського півострова, унаслідок включення до свого складу досить м'яких гірських порід – вапняків, глин та пісків (Гидрогеологія..., 1971, прилож. III; Путеводитель..., 2006, с. 3), зазнав змін як у результаті активної ерозійної діяльності, так і завдяки розломам земної кори. Утворення й формування бухт Гераклеїського півострова, у тому числі й Карантинної, пов'язують саме з цими факторами.

Існуюча берегова лінія, у тому числі й Карантинної бухти, і нині є порівняно динамічною системою. У цьому відіграють роль кілька факторів.

Одним із головних для цього дослідження є трансгресія Чорного моря, рівень якого за останні 2 тис. років піднявся, за оцінками дослідників, до 4 м.

Останнє автоматично призвело до затоплення й руйнування значної частини античних пам'яток, розташованих традиційно в прибережній зоні північного узбережжя Чорного моря. Наступ моря неодноразово відзначали багато дослідників і щодо давнього Херсонеса.

Іншим процесом, який безпосередньо впливає на підводну прибережну частину Чорного моря й узбережжя, є абразія, швидкість якої на прибережних територіях України є найвищою (Шуйский, 1981, с. 83). Прибережна територія Гераклейського півострова, складаючись із порівняно м'яких вапняків, глини та пісків, зазнає активної абразії.

Зруйновані гірські породи відкладаються в морі, причому переважна їх частина – в прибережній смузі. Переважаючими кутами нахилу морського дна поблизу Херсонеса є 0-0,5 градуса (Геология..., 1982, с. 87), що перешкоджає переміщенню продуктів абразії на більш глибокі ділянки морського дна. Середня цифра швидкості осадонакопичення для всього Чорного моря нині складає 469 см/1000 років (Шуйский, 1981, с. 87). Така швидкість вказує, що рівень дна в Карантинній бухті вже в історичний час (близько 2 тис. років тому) міг бути на кілька метрів нижче сучасного. Це, а також урахування підняття рівня Чорного моря вимагають значної й складної кореляції в історичних реконструкціях та, зокрема, підводних археологічних дослідженнях. Необхідним є визначення рівня абразії й особливостей осадонакопичення в цьому районі. Окрім зазначених об'єктивних факторів, які необхідно врахувати, до обрахунків нагально потрібно внести поправку на кількаразові роботи з поглиблення Карантинної бухти. Останнє зробити досить проблематично, оскільки обрахунків кількісних показників цих робіт та археологічного нагляду за ними в більшості випадків не було. Відповідно, визначення обсягів вибраного з акваторії Карантинної бухти ґрунту та культурного шару залишається, навіть за найбільш прискіпливими підрахунками, дуже гіпотетичним.

Проте без урахування наведених вище факторів впливу на рівень і стан донної поверхні Карантинної бухти, будь-які висновки щодо її вигляду в давнину залишаються малоймовірними, що не сприяє прогресу в побудові історичних реконструкцій.

Підводні археологічні дослідження в акваторії Карантинної бухти проводилися неодноразово. Одними з найбільш результативних стали роботи, здійснені експедицією Володимира Блаватського. Дослідження відбувалися як у межах затопленої частини Херсонеса (сучасна акваторія Карантинної бухти), так і в безпосередній близькості від міста. Характерною ознакою зазначених робіт було детальне обстеження пам'ятки й досить точне картографування виявлених під водою об'єктів. У результаті досліджень Володимира Блаватського було зафіксовано низку значних скупчень фрагментів кераміки та будівельні залишки споруд в акваторії сучасної Карантинної бухти. Стало можливим, у загальних рисах, говорити про характер затопленої частини середньовічного, а можливо, і римського міста (Блаватский, 1958, с. 76; 1961, с. 150-156).

Упродовж 1964–1966 років підводні археологічні дослідження в Карантинній бухті проводила експедиція Харківського державного університету. Їх результатом стало відкриття пірсу середньовічного часу й залишків фортечних башт Херсонеса (Шаповалов, 1987, с. 2; Вишнеvский, Войцєня, Ранюк, 1987, с. 21-22).

У 1970-х роках підводні дослідження бухти проводила експедиція Херсонеського заповідника на чолі з Мироном Золотарьовим. Роботи здійснено за допомогою геоакустичного пошуку в районі можливого знаходження споруд херсонеського порту. Було з'ясовано місцезнаходження берегової лінії античного часу, яка, внаслідок підняття рівня моря на 3,5-4 м в пізніші часи, нині знаходиться під водою. Наслідком проведених досліджень стало укладення карти давніх обрисів берегової лінії бухти. За допомогою геолокатора було зафіксовано й частково обстежено прямокутні підрубки на дні, інтерпретовані автором робіт

як давні елінги для кораблів. Виявлені споруди візуально на донній поверхні не простежувалися (Золотарёв, 2004, с. 57-66).

Упродовж 1996–1997 років група аквалангістів Центру підводної археології Київського національного університету імені Тараса Шевченка провела обстеження шельфу поблизу Херсонеса, у результаті яких було досліджено кілька місць давніх корабельних катастроф (Зеленко, 2002, с. 39-40).

З 2001 року Московська підводна археологічна експедиція разом з Національним заповідником «Херсонес Таврійський» проводили обстеження в прибережних водах адміністративної території м. Севастополь. Дослідження здійснено, зокрема, і в прибережній зоні самого Херсонеса. Розвідки в західній частині Карантинної бухти, у районі затоплених портових споруд, дозволили виявити будівельні залишки винятково біля зрізу води. Інші, раніше відомі споруди були вкриті потужним шаром мулу й на момент спостережень візуально не простежувалися (Лебедінский, 2002, с. 15-23; Николаенко, 2002, с. 4-14).

Водночас, незважаючи на порівняно високий ступінь вивченості акваторії Карантинної бухти, актуальність її досліджень залишається досить гострою. Це спричинено кількома чинниками. Першим з них є сама специфіка розміщення археологічних пам'яток під водою в прибережній смузі. Вона полягає, передовсім, у постійній зміні навколишніх умов і стану самої пам'ятки внаслідок впливу прибієжних хвиль, фізико-хімічних процесів і т. д. Відповідно, стан будь-якого об'єкта під водою може змінюватися кожного сезону й навіть під час кожного шторму.

Другим за значенням є антропогенний вплив на пам'ятки. Людська діяльність безпосередньо впливає на стан підводної частини Херсонеса й на окремі об'єкти, причетні до його історії. Серед них – неодноразові роботи з поглиблення бухти, що проводяться з певною періодичністю. Обсяги таких робіт є досить значними: кількакубовими ковшами з дна бухти видалено ґрунт, що містив чимало кількості артефактів, зокрема, археологічну кераміку. Такі роботи, унаслідок їх значних обсягів, навряд чи можна контролювати в археологічному аспекті. Наслідком є повне

або часткове руйнування культурного шару. Вилучений ґрунт вивезено за межі акваторії бухти в інші місця, таким чином створюючи неіснуючі підводні пам'ятки типу корабельних аварій і т. ін., які можуть бути виявлені в майбутньому й хибно інтерпретовані.

Ще одним аспектом антропогенного чинника є морське судноплавство в акваторії бухти. Плавзасоби, окрім фізичного впливу, здійснюють забруднення Карантинної бухти паливно-мастильними матеріалами й каналізаційними викидами.

Останнім аспектом антропогенного чинника в акваторії Карантинної бухти є активна систематична діяльність грабіжників-колекціонерів, яка триває кілька десятків років і не може бути припинена без загальної заборони використання берегової лінії херсонеського городища як рекреаційної зони для туристів та мешканців м. Севастополя.

Результатом зазначених вище факторів є постійне й невпинне руйнування та, часто, незворотня втрата значної кількості цінних для реконструкції історії давнього Херсонеса об'єктів і окремих артефактів.

Саме цими чинниками була викликана актуальність дослідження акваторії Карантинної бухти експедицією ДПС України.

З огляду на вищезазначене, було сформульовано таку мету й завдання підводних археологічних досліджень 2009 року :

- проведення археологічної підводної розвідки задля ознайомлення з історичною топографією підводної частини міста на час обстеження;
- складання картографічного плану підводної місцевості (довгостроковий план);
- визначення пріоритетних місць для подальших досліджень;
- виявлення окремих об'єктів (затонулих суден, окремих споруд тощо);
- дослідження культурних нашарувань портової частини Херсонеса в Карантинній бухті;
- виявлення та підйом окремих предметів культурної спадщини з подальшою їх консервацією та реставрацією;
- музеєфікація предметів, отриманих у результаті археологічних розвідок та розкопок;

- укладення генерального плану всіх відомих та нововиявлених об'єктів затопленої й зруйнованої частини міста (довгострокове завдання);

- складання плану дій рекомендаційного характеру з метою запобігання подальшої руйнації прибережної та затопленої частин Херсонеса.

Підводні археологічні розвідувальні роботи 2009 року проводилися в північно-західній частині Карантинної бухти. Зокрема, було оглянуто частину бухти, яка безпосередньо прилягає до цитаделі Херсонеса Таврійського, донну поверхню в районі яхт-клубу та поверхню дна від старої колекторної труби і в бік виходу з бухти, де й проводився основний обсяг досліджень. Останній район оглянуто від прибережної лінії й до фарватеру.

Розвідки проводилися за допомогою візуального огляду донної поверхні на глибинах 0-16 м. Розвідковими дослідженнями було охоплено західну частину Карантинної бухти від входу до неї й до сучасної території яхт-клубу включно, що безпосередньо прилягає до території городища.

У результаті розвідок виявлено, що:

1. Рельєф дна бухти в районі сучасного яхт-клубу повністю видозмінений днопоглиблювальними роботами. Останнє призвело до знищення на цій території древнього культурного шару.

2. Ділянка дна від пірса до виходу з бухти містить значну кількість давніх культурних залишків, серед яких у результаті розвідкових досліджень виділено матеріали класичного й елліністичного, римського й візантійського часів, чимало матеріалів, які стосуються Східної війни (1853–1856).

Особливостями розміщення давніх матеріалів на донній поверхні Карантинної бухти є їх багато разів перевідкладений стан. Наслідком цього стало те, що різночасові археологічні матеріали досить часто розташовані поруч і не утворюють окремих хронологічних шарів, що значно зменшує можливість їх контекстної інтерпретації. Їх походження в акваторії бухти безсумнівно пов'язане з Херсонеським городищем, проте сам процес випадіння й процес

формування культурного шару під водою може бути опосередкований кількома чинниками:

- уже згадані вище зміни в рівні Чорного моря, що в цьому випадку призвело до затоплення берегової частини Карантинної бухти;

- функціонування Карантинної бухти як портової частини античного й середньовічного Херсонеса Таврійського;

- вітрова й водна ерозія, яка руйнує пам'ятку, внаслідок чого відбувається обвал частини культурного шару у воді бухти;

- скидання археологічних відвалів у воді бухти, разом з якими туди потрапляла частина матеріалів (Букатов, Рейда, Хохлов, 2010, с. 114);

- сучасні днопоглиблювальні роботи й судноплавство.

Ці основні, на мою думку, чинники призвели до того, що фактично, основним контекстом місцезнаходження археологічних матеріалів, виявлених у Карантинній бухті, є прибережна (затоплена) або портова частина давнього міста. Відповідно, усі інші інтерпретації цих матеріалів є порівняно менш імовірними. Це стосується, насамперед, можливості виявлення там давніх корабельних аварій. Не заперечуючи теоретичних шансів таких подій упродовж двотисячолітньої історії Херсонеса, можна впевнено стверджувати про складність доведення такого факту в місці, де був порт і якірна стоянка. Унаслідок останнього й без корабельних катастроф акваторія Карантинної бухти насичена відповідними матеріалами: якірними каменями, штоками якорів, якорями й т. ін. Звичайно, до часів функціонування портової частини давнього міста належить і частина інших археологічних матеріалів, безпосередньо з морською справою не пов'язаних. Насамперед, це фрагменти глиняного посуду.

Від шляхів потрапляння глиняного посуду чи його фрагментів до води бухти (затоплення, берегова ерозія, скидання археологічних відвалів, події, пов'язані з існуванням порту тощо), а також глибини й часу (наприклад, ерозія берега триває й дотепер) залежить і їх фізичний стан. Важливе значення має й підстилаюча поверхня: у прибережній частині Карантинної

бухти на глибинах 0-4 м це скеля з невеликою кількістю піску, мулу й дрібного каміння; на глибинах від 4 м і більше – потужний шар піску й дрібнодисперсного мулу, розміщених на скельній основі.

Відтак, на незначних глибинах у прибережній зоні фрагменти глиняного посуду мають порівняно невеликі розміри й різний ступінь обкатаності (аж до стану гальки); кількість профільних частин украй обмежена або ж вони взагалі відсутні; цілі або археологічно цілі форми відсутні. Виняток складають уламки, що потрапили у води бухти внаслідок сучасної берегової ерозії, а також ті фрагменти, які опинилися в донних скельних тріщинах, заповнених білою дрібнодисперсною пластичною глиною. Здебільшого, прибережна зона бухти являє собою динамічну систему, зазнаючи постійного впливу прибієйних хвиль, які, рухаючи всі донні фракції (у тому числі уламки кераміки), поступово нівелюють їх до стану гальки.

На більших глибинах (від 4 і до максимальних 14-16 м на фарватері) стан фрагментів кераміки загалом інший: уламки давнього глиняного посуду у своїй більшості не мають або майже не мають слідів фізичного впливу води (обкатаності); часто трапляються великі профільні фрагменти й археологічно цілий (різного ступеня збереженості) посуд. Завдяки наявності шару піску й мулу на більших глибинах, а також відносній захищеності Карантинної бухти від штормів, динаміка рухів у придонній частині на більш значних глибинах набагато нижча за прибережну, що і сприяє загалом гарній збереженості фрагментів давнього глиняного посуду.

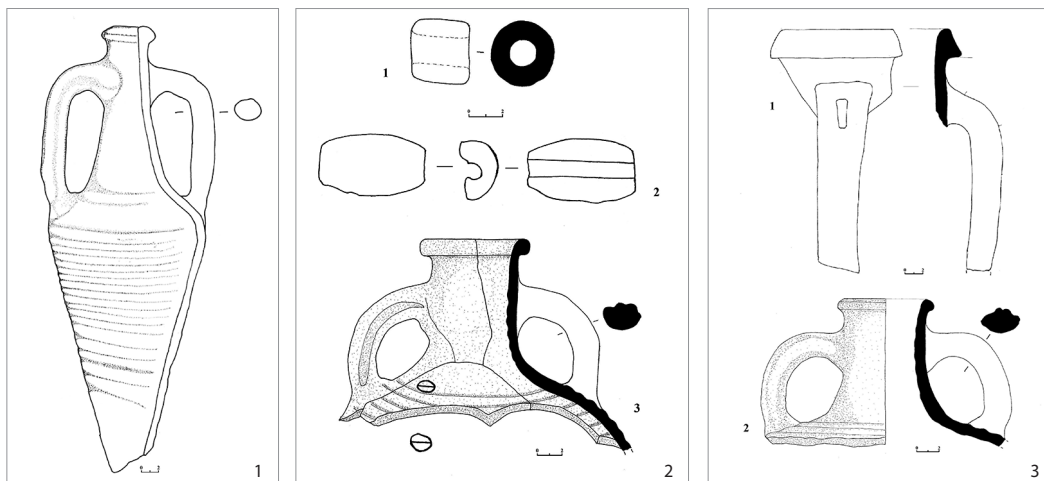
Найбільш чисельною категорією археологічних знахідок з Карантинної бухти є кераміка. Її особливістю іноді є високий рівень завапнованості, що може, у деяких випадках, ускладнювати культурно-хронологічну інтерпретацію без попереднього звільнення від вапнякових нашарувань. Матеріали також вирізняються досить високим ступенем засоленості, що, без належних реставраційно-консерваційних заходів, може призвести до руйнування артефактів унаслідок дії солей.

Кераміка в Карантинній бухті зустрічаються в значній кількості від зрізу води й до максимальних глибин. Збереженість окремих фрагментів кераміки теж має індивідуальні особливості. У прибієйній зоні, під дією гідрофізичного чинника фрагменти кераміки часто зазнають істотного фізичного впливу, що призводить до поступового перетворення їх форми в оптимальну – округлу, втрачаючи індивідуальні особливості. Повністю або частково обкатані фрагменти кераміки здебільшого траплялися в районі невеликого пісочного пляжу поблизу цитаделі. Сам пляж утворився, за свідченням очевидців, порівняно недавно – в 1980-х роках – унаслідок особливо сильного шторму, який підняв з донної поверхні бухти й переніс на берег багато піску.

В основному районі проведення робіт – від яхт-клубу на південь – такі деформовані фрагменти теж досить часті в прибієйній зоні (до 4 м), хоча нерідко поряд є випадки розміщення й поки що майже невидозмінених уламків кераміки. Зі збільшенням глибин гідрофізичний вплив поступово зменшується, і в нижній частині скату дна трапляються значні за розмірами уламки кераміки.

Кількість фрагментів кераміки на дні Карантинної бухти є досить значною, проте далеко не завжди уламки посуду є доступними для візуальної фіксації. Як експеримент, у нижній частині скату дна, на глибині 9 і 11 м, було проведено пробне використання підводного буксирного пристрою в ролі інструменту археологічних досліджень. Було обрано візуально майже порожню ділянку дна (точка N 44°36'46.8" E 033°29'55.3") і буксирувальником зметено верхній (5-10 см) шар піску. У результаті цього під рухливим верхнім піщаним шаром було виявлено скупчення різночасових фрагментів кераміки від елліністичного до пізньовізантійського часу. Серед них – південнопонтійська амфора без ніжки (тип F за Дмитром Шеловим) (мал. 1), верхня частина амфори візантійського часу з графіті (мал. 2: 3), циліндричний вазок для рибальства (мал. 2: 1). Кількість фрагментів кераміки виявилася достатньо значною. Глибина їх залягання становить від 0 до 0,3-0,4 м.

4

Мал. 1
Римська амфора типу F (за Дмитром Шеловим).
Карантинна бухта. 2009

Мал. 2
Знахідки кераміки:
1-2 – глиняні важки;
3 – верхня частина амфори з графіті візантійського часу.
Карантинна бухта. 2009

Мал. 3
Знахідки кераміки:
1 – фрагмент вінець амфори херсонеського (?)
виробництва;
2 – верхня частина амфори візантійського часу.
Карантинна бухта. 2009

Мал. 4
Підводні дослідження Карантинної бухти.
Робочий момент. Карантинна бухта. 2009

Мал. 5
Учасники експедиції
зі знайденою римською
амфорою.
Карантинна бухта. 2009

Виявлені фрагменти глиняного посуду не утворювали хронологічних шарів: так, зазначена амфора римського часу знаходилася над уламками візантійського тарного посуду. Це можна пояснити, з одного боку, значним впливом гідрофізичного чинника на переміщення різночасових фрагментів та скупчення їх, завдяки йому, у певних місцях, а з іншого – знаходженням зазначеної точки в нижній частині скату дна. Останнє вказує, що фрагменти кераміки й окремі цілі форми могли, під дією сили тяжіння й зовнішніх чинників, скотитися скатом до більш-менш рівних майданчиків і там відкластися в доволі значній кількості.

Підстилаючою поверхнею цієї ділянки дна є материкова скеля, що розміщувалася на глибині 30-40 см. Візуально, без зазначеної операції з буксирувальним пристроєм, на момент огляду донної поверхні, фрагменти кераміки майже не фіксувалися.

З метою перевірки зазначених вище висновків було проведено повторне здування поверхневого шару піску в іншому квадраті (N 44°36'46.3" E 033°29'54.1") донного скату на глибині 12 м. У результаті зафіксовано аналогічну вищеописаній ситуації зосередження різночасових фрагментів глиняного посуду під тонким шаром піску на скельній поверхні. Серед виявлених фрагментів – вінця амфори з ручкою та клеймом, вірогідно, херсонського виробництва (мал. 3: 1), верхня частина амфори візантійського часу (мал. 3: 2).

Ще одну групу із серії риболовних важків становить знахідка фрагмента (половини), виготовлена, імовірно, з амфорної ручки (мал. 2: 2).

Якщо окремі категорії знахідок, виявлених в акваторії Карантинної бухти, можна хоча б умовно прив'язати до якогось контексту (так, рибальські важки та якорі, якірні штоки та якірні камені відповідно стосуються давніх промислу й судноплавства), то виявлення фрагментів глиняного посуду, унаслідок універсальності й поширення останнього, не дозволяє впевнено віднести цю категорію до якогось контексту. Варіанти відкладення цих фрагментів у Карантинній бухті є різноманітними

й однаково імовірними. Це, відповідно, знижує інформаційну цінність таких «безконтекстних» або «ширококонтекстних» знахідок (Карантинна бухта, акваторія Херсонеса Таврійського тощо), проте дозволяє зрозуміти механіку утворення культурного шару в цій частині пам'ятки (Херсонеса Таврійського) й застерігає від можливих інтерпретаційних помилок у тлумаченні здобутого у водах Карантинної бухти археологічного матеріалу.

Загалом, проведені розвідкові дослідження показали, що продовження підводних досліджень Карантинної бухти є нагальним питанням. Ця нагальність пояснюється, з одного боку, значною кількістю різночасових археологічних матеріалів, що знаходяться в придонній частині бухти, з іншого – поступовим їх нищенням унаслідок природних факторів (водна й вітрова ерозія), антропогенного впливу (днопоглиблювальні роботи, проходження великих суден), особливостями методики дослідження наземної частини пам'ятки та, зрештою, діяльності аматорів – «любителів історії» – колекціонерів – грабіжників. Останній фактор впливу є особливо дієвим у прибережній зоні городища, на доступних для роботи без акваланга та спеціального спорядження глибинах (0-4 м). Звичайно, у більшості випадків під дією потужного гідрофізичного чинника культурний шар у прибережній частині городища знаходиться в перевідкладеному стані, проте й окремо взяті знахідки в контексті всього городища або його відрізка, без сумніву, мають свою цінність і допомагають реконструювати життя давнього населення Херсонеса Таврійського.

Відповідно, необхідність проведення й розширення подальших досліджень донної поверхні Карантинної бухти й усієї прибережної частини навколо Херсонеського городища не викликає ніяких сумнівів.

Продовження підводних археологічних досліджень акваторії Херсонеса Таврійського та археологічних пам'яток стане можливим лише після деокупації Кримського півострова, який нині окупований Російською Федерацією.

- Блаватский, В. Д. 1958. О подводной археологии. *Советская археология*, 3, с. 73-89.
- Блаватский, В. Д. 1961. Работы подводной азово-черноморской экспедиции 1960 г. *Советская археология*, 4, с. 148-157.
- Букатов, А. О., Рейда, Р. М., Хохлов, М. В. 2010. Вплив гідрофізичного чинника на стан підводних археологічних пам'яток. *Археологія*, 3, с. 111-118.
- Вишневицкий, В. И., Войцены, В. С., Ранюк, Ю. Н. 1987. Три года подводных исследований в Херсонесе. В: *Проблемы охраны и исследования подводных историко-археологических памятников Запорожья*. Тезисы докладов. Запорожье, с. 20-21.
- Геология шельфа УССР. Среда. История и методика изучения*. 1982. Киев: Наукова думка.
- Гидрогеология СССР*. 1971. Москва: Недра.
- Зеленко, С. М. 2002. Подводные археологические исследования экспедиции Киевского университета имени Тараса Шевченко у берегов Крыма. В: Лебединский, В. В. (ред.) *Подводная археология: сто лет исследований*. Москва: Институт востоковедения РАН, с. 39-41.
- Золотарёв, М. И. 2004. Портовые сооружения Херсонеса Таврического в Карантинной бухте. В: Золотарёв, М. И. (ред.) *Херсонесский сборник*. Севастополь, XIII, с. 55-67.
- Лебединский, В. В. 2002. Результаты новейших подводных археологических исследований в акватории г. Севастополя в рамках реализации проекта: «Составление фундаментального свода подводных археологических памятников Черноморского бассейна и создание подводно-археологической карты». В: Лебединский, В. В. (ред.) *Подводная археология: сто лет исследований*. Москва: Институт востоковедения РАН, с. 15-23.
- Николаенко, Г. М. 2002. Значение подводно-археологических изысканий в исследованиях Херсонеса и хоры. В: *Подводная археология: сто лет исследований*. Москва: Институт востоковедения РАН, с. 4-14.
- Путеводитель геологической экскурсии по Юго-Западному Крыму*. 2006. Симферополь.
- Рейда, Р. М., Хохлов, М. В., Кулагін, А. В., Вахонєєв, В. В., Воронова, О. А. 2010. Нові підводні дослідження у Карантинній бухті. В: *Археологічні дослідження в Україні 2009 р.* Київ: Інститут археології НАН України, с. 360.
- Шаповалов, Г. И. 1987. 50 лет подводных археологических исследований на Украине. В: *Проблемы охраны и исследования подводных историко-археологических памятников Запорожья*. Тезисы докладов. Запорожье, с. 1-2.
- Шуйский, Ю. Д. 1981. Опыт изучения баланса осадочного материала в береговой зоне Чёрного моря. *Геологический журнал*, 41 (5), с. 82-89.

Roman Reida

Candidate of Historical Sciences. Researcher of the Department of Archeology of the Early Slavs and Regional Field Studies of the Institute of Archaeology of the National Academy of Science of Ukraine.
ORCID ID 0000-0001-7512-8074. romanreida@ukr.net (Kyiv, Ukraine)

Clay ware from the bay Karantynna: composition, specifics, context (on the materials of underwater exploration of the water area of Tauric Chersonesos in 2009)

The article is devoted to the publication of the results of underwater archaeological research of the bay Karantynna (Sevastopol, Crimea, Ukraine), carried out by the author in 2009. There are considered the ways of delivery, the general position and context of detecting of fragments of ceramic ware in the water of the bay and the influencing factors of these processes. Finds of fragments of different historical time, discovered in the water area of Tauric Chersonesos are published.

Among variants of delivery of fragments of ceramic ware and other products to bay Karantynna are allocated: 1) changes in the level of the Black Sea, which led to the flood of the coastal part of the bay; 2) functioning of the bay as a port part of the ancient and medieval Tauric Chersonesos; 3) wind and water erosion, which destroys the monument, that leads to the landslide of a part of the cultural layer to the water of the bay; 4) discharges of archaeological dumps to the water of the bay, along with which part of the materials fell into the water; 5) modern dredging and shipping.

In small (0-4 m) depths in the coastal zone, fragments of ceramic ware have relatively small sizes and varying degree of rolled up to the level of pebbles; the number of profile fragments is extremely limited or absent, survived or archeological survived forms are absent. The coastal zone is a dynamic system, undergoing a permanent influence of coastal waves, which, moving all the bottom fractions (and fragments of ceramics), gradually level them to the pebble shape.

At greater depths (from our observations – from 4 m and up to a maximum of 14-16 m on the fairway), the shape of ceramic fragments in general is different: ceramic fragments of ancient ware in it majority do not have or almost have no traces of physical impact of water (rolling); often finds are large profile fragments and archeologically survived (varying degrees) ware. Due to the presence of a layer of sand and silt at greater depths and the relative captured of the bay Karantynna from storms, the dynamics of movements in the bottom part at greater depths is much lower than at the coastal part, which also contributes, in general, to the good preservation of fragments of ancient ceramic ware.

The revealed fragments of ceramic ware in no case formed the chronological layers. The context of its placement is the bay Karantynna (Tauric Chersonesos) in general.

The continuation of underwater archaeological explorations of the waters of Tauric Chersonesos will become possible after the de-occupation of the Crimean peninsula, which is now occupied by the Russian Federation.

Keywords: archaeological ceramology, underwater archaeology, ceramics, pottery, Ukraine, Tauric Chersonesos, the bay Karantynna.

Отримано 10 жовтня 2018

Received October 10, 2018